

них умовах глобалізації інноваційних процесів генеральною стратегією регіонального розвитку України є підвищення ефективності функціонування регіональних економічних систем на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності.

Висновки

Особливо актуальними для проведення економічних реформ у регіонах України в сучасних умовах виступають проблеми залучення інвестицій за рахунок розвитку інноваційної сфери. Аналіз наукової літератури за темою інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, регіонів, країн дозволив визначити, що в умовах стабільної економіки всі інвестиції повинні бути одночасно інноваціями. В умовах ринкової економіки основними складовими інноваційної діяльності є нововведення й інвестиції. Оскільки інноваційний процес є досить тривалим, в інноваційній сфері вирішальну роль відіграють довгострокові та середньострокові інвестиції. При формуванні оптимальної структури регіонального господарського комплексу з позицій економічної ефективності слід одночасно розглядати розміщення інвестиційних ресурсів в передові інноваційні технології на виробництві з метою інноваційного прориву регіону. Тобто доцільно комплексно застосовувати інноваційно-інвестиційну діяльність (ІНІД) у регіональних економічних системах. Підвищення ефективності функціонування регіональних економічних систем на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності передбачає цю активізацію насамперед у виробничих і соціальних підсистемах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. - Харків : Константа, 2006. - 272 с.
2. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент / И. А. Бланк. - К. : ИТЕМ Лтд, 1995. - 448 с.
3. Василенко В. Н. Конкурентоспособность регионов: исто-

ки, оценки и перспективы : [монография] / В. Н. Василенко, О. Ю. Агафоненко, В. Е. Будяков ; НАН Украины. Ин-т экономика-правовых исследований. - Донецк : ООО "Юго-Восток, Лтд", 2009. - 363 с.

4. Регіональна політика та механізми її реалізації / [за ред. М. І. Долішнього]. - К. : Наукова думка, 2003. - 503 с.

5. Інноваційна стратегія українських реформ / [Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П.]. - К. : Знання України, 2002. - 336 с.

6. Онікієнко В. В. Розвиток національної інноваційної системи на етапі становлення в Україні постіндустріального суспільства / В. В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко. - К. : Рада з вивчення продуктивних сил України НАН України, 2008. - 65 с.

7. Концептуальні засади науково-технічного розвитку регіону / [ред. кол.: О. І. Амоша, А. М. Близнюк, М. Г. Чумаченко, В. П. Шевченко, В. Ф. Янукович] ; НАН України. Ін-т економіки промисловості. - Донецьк, 2002. - 172 с.

8. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку / Д. М. Стеченко. - К. : Вища школа, 2002. - 253 с.

9. Амитан В. Н. Инновационное развитие Донецкого региона: состояние и перспективы / В. Н. Амитан, Ю. Н. Киклевич, Д. Е. Филатов ; НАН Украины. ИЭПИ. - Донецк : ООО "Юго-Восток, Лтд", 2002. - 182 с.

10. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності / [за наук. ред. В. Г. Федоренко]. - К. : Алеута, 2004. - 431 с.

11. Жуков В. Р. Управление инновационно-инвестиционной деятельностью предприятия / В. Р. Жуков. - Донецк : Норд-Пресс, 2006. - 147 с.

12. Вербицька Ю. М. Інвестиційно-інноваційна діяльність як чинник регіонального розвитку / Ю. М. Вербицька // Фінансово-економічні механізми інноваційно-інвестиційного розвитку України : [колектив. наук. монографія] / О. А. Кириченко, С. А. Єрохін та ін. - К. : Національна академія управління, 2008. - 252 с.

13. Дуленко А. П. Инновационному процессу - новое экономическое мышление / А. П. Дуленко, П. Т. Бубенко, А. П. Кашпур // Соціально-економічний розвиток регіонів України : проблеми науки та практики : [монографія]. - Харків : ВД "ІНЖЕК", 2007. - 128 с.

© М. Іванов

УДК 332.8 : 64.011.4 : 338.46

УПРАВЛІННЯ МІСТООБСЛУГОВУЮЧОЮ СФЕРОЮ

ВІКТОРІЯ КАВИРШИНА,

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Донецьк

Стаття присвячена дослідженню проблем формування в ринкових умовах ефективного управління підприємствами ЖКГ. Для досягнення цієї мети автор пропонує застосовувати методи самоорганізації, державно-приватного партнерства і контролінгу.

Ключові слова: місто, органи місцевого самоврядування, містообслуговуюча сфера, комунальні послуги, управління.

Постановка проблеми і стан її дослідження.

Багато проблем функціонування містообслуговуючої сфери обумовлено недоліками управління нею. Непослідовність в ухваленні рішень, неузгодженість дій на різних управлінських рівнях дестабілізують процеси надання місту житлово-комунальних послуг. До проблем, викликаних інерціальним впливом системи уп-

равління ЖКГ, що існувала раніше, таких як асинхронність функціонування об'єктів комунальної сфери і недостатність уваги органів місцевого самоврядування до якісних параметрів послуг, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку додалися нюанси переходу до ринкових відносин, а саме: недостатня прив'язка комунальних тарифів до цін на енерге-

тичні та інші матеріальні ресурси; недосконалість системи розрахунків за спожиті населенням, підприємствами й організаціями послуги; недостатність джерел фінансування оновлення основних засобів; відсутність чіткого розподілу повноважень у сфері регулювання розвитку й оновлення інфраструктури.

Унаслідок цього органи місцевого самоврядування не в змозі справлятися з покладеною на них місією посередника й ефективного координатора взаємовідносин виробників і споживачів житлово-комунальних послуг. Підприємства ЖКГ є збитковими. Посилюється занепад об'єктів комунальної інфраструктури. Відсутність дієвої системи регулювання й контролю діяльності підприємств ЖКГ, поточного обліку виробничого й кінцевого споживання ресурсів обумовлює необґрунтоване підвищення собівартості послуг житлово-комунального господарства, веде до зростання тарифів. Не сформовано механізм стимулювання підтримки високої якості послуг.

Дослідження і публікації з проблеми. Проблемам реформування житлово-комунального господарства присвячені праці багатьох учених [1-7]. Вони пропонують різноманітні заходи, направлені на вдосконалення або докорінну зміну існуючих форм і методів організації надання житлово-комунальних послуг. До їх числа входять: приватизація підприємств; створення кампаній на основі змішаної форми власності; розукрупнення підприємств; передача недержавним структурам монополічних прав на здійснення певних видів виробництва та послуг; передача державного підприємства в оренду (часткова або повна); укладання контрактів на управління майном на конкурсній основі; укладання контрактів на проведення певних робіт на конкурсній основі.

У науковій та спеціальній літературі ведуться постійні дискусії, у ході яких обговорюються переваги й недоліки всіх цих варіантів. Але, як правило, зі сфери досліджень випадає той факт, що в будь-якому випадку підприємство, яке надає житлово-комунальні послуги, залишається об'єктом підвищеної уваги місцевої влади. Органи місцевого самоврядування не можуть передати більшість функцій із надання житлово-комунальних послуг суб'єктам приватної або змішаної форми власності, залишивши собі тільки функції регулювання тарифів і захисту малозабезпечених груп населення. Взаємовідносини підприємств комунальної сфери й органів місцевого самоврядування мають будуватися на якісно іншій основі. Її пошук є метою цієї роботи.

Виклад основного матеріалу. Відправною точкою дослідження є той факт, що більшості підприємств ЖКГ властива та чи інша форма монополізму. У найзагальнішому випадку їх монополізм пов'язаний із тим, що забезпечення споживачів засноване на принципі територіальної організації систем обслуговування. Прагнення до мінімізації витрат виробництва вимушує до закріплення за кожним постачальником послуг ареалу компактно розташованих споживачів. Тому сфери діяльності, як правило, територіально розмежовані. Можливості індивідуального вибору системи обслуговування для споживача є обмеженими. Для підприємств електро-, водо-, тепло- й газопостачання об'єктивною основою монополізації є значна економія на масштабах виробництва, яка зумовлена особливостями виробничої технології.

До того ж попит на послуги ЖКГ значно менше залежить від зміни ціни, ніж попит на інші види товарів або послуг завдяки складності (а часто й неможливості)

заміни іншими благами при споживанні. Через відсутність зв'язку із чинниками, що виражають споживчі інтереси, при ціноутворенні на продукцію ЖКГ ринковий механізм не діє. Із цієї причини споживачі позбавлені можливості впливу на рівень цін, якісні параметри обслуговування, способи оплати й постачання, наявність супутніх послуг. Це обумовлює залежність споживачів від систем обслуговування.

Органи місцевого самоврядування покликані забезпечувати рівноправ'я у відносинах між продавцем і покупцем комунальних послуг. Їх діяльність щодо регулювання цих відносин повинна служити суспільству й виступати протипагою мережевій та локальній монополії на виробництво життєво важливих благ.

З метою забезпечення регулювання надання житлово-комунальних послуг нормами права за органами місцевого самоврядування закріплено структурно-організаційні, інформаційні, кадрові й матеріально-фінансові ресурси. Ключовим елементом управлінської бази є комунальна власність на основний капітал підприємств ЖКГ. У розпорядженні органу місцевого самоврядування знаходяться також безліч інших господарських інструментів, зокрема тарифне регулювання, установлення нормативів якості послуг і форм бюджетного фінансування, механізм надання пільг із місцевого оподаткування. Системою договірних відносин може бути передбачена можливість здійснення оперативного-господарських санкцій по відношенню до підприємств ЖКГ. Усе це дозволяє значно більше впливати на виробників житлово-комунальних послуг порівняно з іншими суб'єктами господарювання і спрямовувати їхню діяльність у заданих параметрах розвитку.

Як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід, найменше залежать від органів місцевого самоврядування підприємства з ремонту й утримання доріг, упорядкування дворових територій, санітарного очищення й переробки побутових відходів, прибирання вулиць та озеленення, організації експлуатації житлового фонду на основі моделі приватного підприємництва [1].

Спроби повної приватизації природних монополій привели до нерівнозначних економічних результатів. Утім, соціальні наслідки виявилися такими, що, наприклад, у США на межі століть приватизація у сфері ЖКГ змінилася прискореною деприватизацією. Знов націоналізовано понад 81 % систем водопостачання, 100 % каналізацій, близько 40 % електромереж. У Великобританії урядові заходи з посилення державного впливу на ЖКГ з метою зниження витрат, що відбулись у 1997 році після закінчення масової приватизації, спричинили масове створення суб'єктів змішаної форми власності. Міжнародна організація праці у своїй Підсумковій доповіді від 2004 р., узагальнивши результати приватизації в різних країнах зробила висновок, що в цілому громадські системи комунального господарства працюють більш ефективно, ніж приватні [2, с. 69].

Причина полягає в тому, що природні монополії на відміну від звичайних підприємств, які функціонують у ринковому середовищі, не є зацікавленими в зниженні витрат, щоб отримувати конкурентні переваги. Вони мають стійкі ринкові позиції, і через те їх стимули до підвищення економічної й соціальної ефективності є значно зниженими незалежно від форми власності на активи. Монопольне становище дозволяє підприємствам ЖКГ включати до собівартості своїх послуг неефективні витрати, тому постійний контроль над ними є доцільним [3, с. 239].

На сучасному етапі 90 % світового водопостачання знаходиться в комунальній власності [4, с. 31]. Місцева влада більшості великих міст Європи не допускає також приватизації систем теплопостачання.

В Україні також доцільно зберегти системи водо- й теплопостачання в комунальній власності міст. Для українських поселень це важливо ще й тому, що відносини у сфері ЖКГ не врегульовані, зокрема підприємства позбавлені внутрішніх стимулів не тільки раціоналізації споживання ресурсів, застосування сучасних технологій та устаткування, але не готові навіть до скорочення втрат власної продукції.

Над суб'єктами, що знаходяться в комунальній власності, контроль може здійснюватися в повному обсязі навіть у ринкових умовах. Проте застосування переважно адміністративних методів управління також не забезпечує максимальної ефективності. На сучасному етапі суспільного розвитку більшість розвинених країн відмовляються від практики безпосередньої участі місцевої влади в забезпеченні надання комунальних послуг. При цьому органи місцевого самоврядування залишають за собою функції гарантування наявності й функціонування інфраструктури, забезпечення загальної доступності мереж і послуг. Підприємствам ЖКГ надається свобода у виборі напрямків і методів роботи, вони наділяються самостійністю в ухваленні рішень, відповідальністю за прийняті рішення та їхні наслідки.

Це веде до посилення складності управління, оскільки цілі органів місцевого самоврядування мають переважно соціальну спрямованість, а інтереси підприємств - комерційну. Недостатній рівень впливу на природних монополістів приводить до втрати ними суспільної ефективності, а деякі необхідні процеси розвитку в подібних умовах можуть узагалі не розпочатися. І навпаки - зайва управлінська активність переростає в контроль над діяльністю підприємства і веде до втрати динамічності (здатності керівництва помічати й передбачати появу моментів, що потребують оперативного втручання і швидкого реагування на них).

Для вирішення цієї проблеми доцільно звернутися до наукового арсеналу, виробленого для цілей управління великими організаціями, що мають філії та інші господарські підрозділи. Для управління підприємствами ЖКГ з боку органів місцевого самоврядування можна використовувати в адаптованому вигляді три основні методи концепції "ефективного управління": метод самоорганізації, державно-приватне партнерство, контролінг [5, с. 98].

Метод самоорганізації не зводиться до невтручання органів місцевого самоврядування в справи підприємств, які надають комунальні послуги. Він означає чітке розмежування функцій і владних повноважень між суб'єктами різних управлінських рівнів і дозволяє враховувати феномен самоорганізації систем, тобто їх здатність до внутрішньої активності та саморозвитку. "Реалізація функцій управління в рамках сучасних великих господарських систем завжди базується на можливостях впливу на інтереси суб'єктів економічного процесу" [6, с. 6]. Метод самоорганізації передбачає управління економічним та соціальним середовищем, у якому діє комунальне підприємство. Одночасно він включає можливість вимоги від підприємств ЖКГ таких дій, які забезпечили б їм необхідні кошти для збереження активів та розвитку.

Метод самоорганізації базується на глибинному розумінні самої суті системи, що піддається управлінню, специфіки її актуального змісту та конкретних

умов, у яких вона працює. Сутність оптимального управління комунальним господарством значною мірою зводиться до управління процесом споживання ресурсів. Керівництво підприємства зацікавлене в оптимізації споживання ресурсів за критерієм отримання максимальних прибутків. Для органу місцевого самоврядування оптимізація є упорядкуванням і структуруванням господарських відносин з метою отримання найбільшого позитивного ефекту при мінімальних витратах на забезпечення потреб населення в якісних послугах.

Аналіз інтересів суб'єктів, що управляють на різних рівнях одними й тими ж процесами, дозволяє визначити основу, на якій можуть і повинні будуватися відносини партнерства. Цією основою має бути подолання вузьких меж цілей комунальних підприємств. Їх головною метою фактично є оптимізація поточної прибутковості. В умовах ринкових відносин проактивний підприємницький стиль має бути спрямований, у першу чергу, на оптимізацію потенціалу прибутковості. Як партнер, що здатний вселити довіру й дієво впливати на підприємство, орган місцевого самоврядування має сповідувати ідеологію проактивного стилю управління, ґрунтуватися на баченні стратегії кожного підприємства. По відношенню до всієї сукупності підприємств необхідна координація їх зусиль для найбільш ефективного використання можливостей спільної діяльності з вирішення стратегічних й оперативних завдань.

При плануванні використання форм державно-приватного партнерства (ДПП) у житлово-комунальному господарстві органам місцевого самоврядування необхідно враховувати, що основні переваги цих форм - плідна співпраця, партнерство, самокупність проєкту й організаційна гнучкість - базуються на юридичних конструкціях. Місцевій владі важливо брати до уваги особливості мотивації приватних партнерів і розглядати підприємницькі ініціативи з точки зору стратегічних інтересів територіальної громади. На етапі формування та легітимізації публічного інтересу, а також на етапі проведення конкурсів органи місцевого самоврядування повинні виступати як носії владних повноважень, що визначають умови в імперативному порядку. Головною умовою угоди повинно бути зобов'язання щодо здійснення значних інвестицій, які забезпечать отримання економічного ефекту не тільки для інвесторів, але й для суспільства.

Починаючи з моменту укладення угоди ДПП або створення юридичної особи для здійснення проєкту ДПП, орган місцевого самоврядування вступає в рівноправні відносини з приватним партнером. Однак навряд чи обґрунтованою є думка деяких науковців, що після укладення угоди в межах ДПП орган місцевого самоврядування повинен відмовитися від використання владних повноважень [Див. 7, с. 67].

Залучаючи до управління природними монополіями приватний сектор, органи місцевого самоврядування стикаються зі зростанням ризиків, пов'язаних із недобросовістю партнерів. Зокрема, концесіонери прагнуть до максимальної експлуатації активів, що веде до підвищеного завантаження та амортизації основних засобів, недостатнього обсягу фінансування поточних ремонтних робіт на кінцевих термінах здійснення проєкту. У зв'язку із цим необхідно контролювати процеси експлуатації та технічного обслуговування об'єктів інфраструктури. Забезпечення балансу інтересів виробників і споживачів комунальних послуг необхідно проводити як запобіжними методами регулювання (на етапі узгодження проєкту), так і методами регулювання, що усувають зловживання після їх вчинення.

Для подальшого нагляду в сучасних умовах використовують контролінг як систему "управління управлінням" підприємства. Він являє собою базову концепцію, пов'язану з ефективним управлінням грошовим обігом підприємств, формуванням їхніх фондів грошових коштів у певних пропорціях, що забезпечують процеси відтворення, а також із контролем над використанням фінансових ресурсів за цільовим призначенням. Контролінг передбачає прозорість фінансової діяльності. У зв'язку із цим важливою є вимога відсутності правового, операційного й бухгалтерського об'єднання природних монополій з іншими підприємствами. У розвинених країнах законодавці не зупиняються на організаційному поділі й передбачають також корпоративно-правовий поділ з метою запобігти перехресному субсидуванню материнською компанією своїх дочірніх товариств. Економічний сенс цієї вимоги полягає в припиненні можливості включення витрат інших виробництв у витрати підприємств ЖКГ, а також можливості пільгового обслуговування підприємств того самого власника за рахунок підвищення тарифу для інших споживачів.

Висновок

Складні проблеми управління комунальним господарством можна вирішити з використанням методології, яку розроблено для управління великими організаціями, що мають філії та інші господарські підрозділи, зокрема методів самоорганізації, державно-приватного партнерства і контролінгу. При цьому орган

місцевого самоврядування, який вступає в рівноправні партнерські відносини з приватним партнером, одночасно виконує і владні повноваження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Егоров А. Н. Зарубежный опыт управления коммунальной собственностью городов / А. Н. Егоров // Город, регион, государство: проблемы распределения полномочий : сб. науч. тр. ИЭПИ НАН Украины. - Донецк : ООО "Юго-Восток, Лтд", 2003. - С. 99-106.
2. Найден С. Н. Зарубежный опыт развития рыночных отношений в сфере жилищно-коммунальных услуг / С. Н. Найден // Экономика и управление - 2006. - № 3 (24). - С. 66-73.
3. Зеккер Ф. Ю. Руководящие идеи и источники энергетического хозяйственного права / Ф. Ю. Зеккер // Энергетика и право. - М. : Юрист, 2008. - С. 233-244.
4. Норежан М. Водоснабжение: государство и (или) рынок / М. Норежан // Энергия: экономика, техника, экология. - 2007. - № 7. - С. 30-39.
5. Акмаева Р. Менеджмент организации на основе принятия новой управленческой парадигмы / Р. Акмаева // Проблемы теории и практики управления. - 2006. - № 11. - С. 98-107.
6. Кушлин В. Государственное регулирование экономики: назревшие решения / В. Кушлин // Экономист. - 2007. - № 11. - С. 3-12.
7. Белицкая А. Правовое положение субъектов государственно-частного партнерства / А. Белицкая // Право и экономика. - 2010. - № 7. - С. 66-70.

© В. Кавиршина

УДК : 658.511 : 637.14 (477.64)

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА ЯК ОДНІЄЇ З ПЕРЕДУМОВ СТВОРЕННЯ МОЛОЧНО-ПРОДУКТОВОГО КЛАСТЕРА (НА ПРИКЛАДІ ВІЛЬНЯНСЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

НАТАЛІЯ КОВАЛЕНКО,

викладач кафедри теорії та практики менеджменту Запорізького національного університету

У статті проаналізовано параметри факторів виробництва у Вільнянському районі Запорізької області як однієї з передумов створення молочно-продуктового кластера. Сформульовано завдання для місцевих органів влади, реалізація яких уможливить упровадження кластерної моделі об'єднання підприємств і організацій та поліпшить ділову активність підприємницьких структур району та області.

Ключові слова: кластер, молочно-продуктовий комплекс, харчова промисловість, фактори виробництва.

Постановка проблеми. На початку XXI століття інноваційна політика розвитку, що ґрунтується на кластерному підході, набуває широкого визнання як основний шлях розвитку конкурентоспроможності, стимулювання інновацій, залучення інвестицій, створення нових технологій. Тому використання кластерного підходу відіграє важливу роль у пізнанні закономірно-

стей та розв'язанні проблем соціально-економічного, інноваційного розвитку окремих галузей національної економіки та економіки країни в цілому.

Кластерна модель є одним із механізмів інтеграції промислових підприємств, що непрямо впливає на промисловий розвиток підприємств через створення умов для розвитку бізнесу. Цей підхід ґрунтується на